

УДК 007 : 304 : 659.3

РЕЦЕПЦІЯ ПОСТМОДЕРНІЗМУ В УКРАЇНІ І ПОЛЬЩІ. СПІЛЬНЕ І ВІДМІННЕ.

Дарина Попіль

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79000, м. Львів, Україна*

У статті розглянуто та порівняно рецепції українського та польського постмодернізму у пресах кожної з країн. Закцентовано увагу на національній специфіці та особливостях обох рецепцій.

Ключові слова : постмодернізм, рецепція, преса

Постмодернізм – це світоглядно-мистецький напрям, сучасний етап культурного розвитку, з плюралістичною моделлю світу, в якому відбуваються переосмислення та подекуди руйнування усталених попередніми напрямками світоглядно-філософських та естетичних цінностей та пріоритетів.

Постмодернізм є одним з найбільш дискусійних питань сучасної гуманітаристики.

Він виступає як цілий тип культури, як окремий світогляд, має різні конотації в історії, архітектурі, кіно, журналістиці. Саме український та польський варіанти постмодернізму мають свої яскраво виражені національні „обличчя”, рецепції обох постмодернізмів у пресах їхніх країн розкривають індивідуальність кожного з даних постмодернізмів. Історичні обставини та національні особливості зробили український та польський постмодернізм багато у чому схожими, багато у чому відмінними. Дослідження рецепції обох постмодернізмів в українській та польській пресі, глибоко і детально розкриває суть і специфіку постмодернізму, загалом, як явища і зокрема у конкретних національних варіаціях.

Перш за все потрібно коротко охарактеризувати схожості та відмінності появи і розвитку українського та польського постмодернізмів.

У польське суспільство «постмодернізм» як поняття і термін прийшов практично на десятиліття раніше, ніж в українське. Проте перша спроба закріпитись у польській культурі була майже непоміченою через складні політичні та соціальні чинники. Як літературна практика на теренах Польщі постмодернізм почав діяти після 1989 року, за ідеологічно вільніших та сприятливіших умов.

Польський модернізм, як і український, розвивався під впливом політичних світоглядів, котрі негативно впливали на його функціонування. Але, у порівнянні з українським, не зазнав свідомого переслідування та нищення з

боку влади і не був перерваним так, як український. Через це у польській культурі можемо спостерігати плавний перехід модернізму у постмодернізм без особливих контраверсій та полемік на цю тему у пресі. Польський модернізм підготував для постмодернізму кращу основу, аніж український. Деякі дослідники схильні вважати, що попередником постмодернізму у Польщі є соціалізм та комунізм, а не модернізм. В. Болецький узагалі дотримується думки, що лишень в останні роки у Польщі розвинувся модернізм, на котрий просто вдягають «маску» постмодернізму. Загалом найгрунтовніші дослідження польського модернізму, як і в українському випадку, були здійсненими уже в добу постмодернізму.

Український постмодернізм почав розвиватись ще в умовах радянського соцреалізму, його започатковували тогочасні представники андеграунду – київської іронічної літературної школи. Перші українські постмодерністи себе такими не вважали, аж коли постмодернізм розвинувся та утвердився на Заході, почали себе з ним ідентифікувати.

Подібну ситуацію описують і польські автори, зокрема Анна Насіловська пише, що у Польщі вже від 60-х років письменники займались постмодерною прозою, проте несвідомо. Вони не ототожнювали себе з постмодернізмом через відсутність знання його теорії.

Обидва постмодернізми, український та польський, зародилися опісля політично складних нестабільних умов, а розвивались у час, коли культура і соціум прийошли до нормального стану : в Україні цей період почався зі здобуття країною незалежності, у Польщі – після ліквідації соціалізму і внесення поправок до Конституції.

Відколи у культурне життя України прийшов постмодернізм, основні дискусії у пресі почали здійснюватись на цю тематику. А зараз, як влучно зазначає сучасний український письменник та критик Юрій Андрухович у своїй статті «Повернення літератури»: «Настав нарешті той час, коли постмодернізму в нас не критикує тільки лінивий або мертвий» [3]. І справді, постмодернізм в українській практиці лають, критикують, не сприймають або ж, навпаки, розхвалюють та підносять до інтелектуальних вершин, проте ніхто не може його оминати, ніхто не залишається байдужим до його проявів.

Щоб надати належну характеристику українській рецепції постмодернізму, необхідно проаналізувати персоніфікаційний простір його творців - українських теоретиків і практиків постмодернізму. Опрацювавши низку публікацій сучасних авторів на тему постмодернізму, наслідуюсь висунути гіпотезу, що дослідження, зроблені критиками, які не займаються художньою творчістю, а є сконцентрованими в більшій мірі суто на аналітично-критичній ниві праці, є значно більш об'єктивними, неупередженими та інформативнішими, аніж дослідження критиків-письменників, що самі творять художню літературу у рамках постмодернізму. Мова йде частково про літературну конкуренцію у сучасній українській літературі. Відповідно критикам-письменникам подекуди тяжко стримати у публікаціях упереджене ставлення до своїх сучасників, які, по суті, є їхніми конкурентами. Також тут іноді спрацьовує конфлікт поміж генераціями 80-х та 90-х, ініційований учасниками постмодерністського дискурсу 90-х років, котрі не мають бажання мати над собою «харизматичні авторитети 80-х». Відповідно протистояння генерацій подекуди відображалось на рецепції їх поглядів у критиці.

Проте основною перешкодою у наданні незанагажованого аналізу постмодернізму для його теоретиків і практиків водночас стають вони самі. Адже тяжко залишатись «холоднокровним» до процесу, співтворцем якого ти сам є. Нереально «тверезо», коректно та об'єктивно підходити до явища, у якому задіяна твоя творчість і творчість твоїх колег, а тим паче вести з ними полеміки, нікого не ображати і підтримувати хоча б ілюзію «здорової дружньої атмосфери».

Отже, як приклад, розглянемо Юрія Андруховича. Його праця «Дезорієнтація на місцевості» дуже яскраво ілюструє дещо зумисну дуалізацію поглядів автора на постмодернізм, перебільшену критику постмодерних процесів, яка б мала показати, що Юрій Андрухович абсолютно беземоційно та об'єктивно може оцінити стан українського постмодернізму. Проте стаття все одно пронизана експресією порівнянь, поглядів та рефлексій, через які, автор неодноразово підкреслює власну непевність у явищі постмодернізму і нерозумінні своєї ролі в ньому. «Я розгублений серед цього різноманіття. Мені залишається шукати виключно особистих ознак і означень. Я роззираюся довкола себе - де я?» [1]. Автор ніби виправдовується за свою творчість і за стиль, у якому він творить: «Мене тягне то в один бік, то в другий, зі мною щось відбувається, я спостерігаю за змінами в собі самому, але я, на щастя, не можу керувати ними. Більше того - я не можу собі з ними поради. Мені залишається писати. Мені залишається сподіватися, що у своєму писанні я адекватний своїм реакціям - на більше не претендую. Мені, за остаточним підсумком, не так важливо, як називають, кваліфікують, класифікують те, що в мене виходить... навіть, якщо в мене не виходить нічого» [1].

Визначення постмодернізму, яке подає Юрій Андрухович у статті: «Дезорієнтація на місцевості», дуже відповідає якраз назві конкретної праці, адже є настільки заплутаним, експресивним та хаотичним, що справді скоріше дезорієнтовує, аніж скеровує. Проте, скоріш за все, автор і не мав на меті структурувати постмодерний хаос і, тим більше, переконувати когось в його відсутності, він лишень ще раз підкреслив незрозумілість та невизначеність сучасного суспільства, себе самого і цілого людства в контексті постмодернізму.

«Постмодернізм - це там, де кожен із нас опинився сьогодні, це така обставина часу і місця, від якої нікуди нам не подітися, територія «поміж» і «всередині», нікому не належний міжцивілізаційний, але й понадцивілізаційний простір, центральна діра в Європі, тектонічний зсув, пропання, втрачений коментар до Галичини, зрештою, - це сама Галичина, ущелина між тисячоліттями, це сміття всіх наших середмість, наша пам'ять, наша надія, наша самотність - ти залишаєшся наодинці з плутаними уривками, рядками, словами, з алкоголем, з гарячкою, зі сленгом і суржиком, з усіма мовами світу, з однією-єдиною мовою, тебе мордує любов, ненависть, жаль, секс, ти підлягаєш усім на світі людським хворобам і снам, думкам про смерть, про час і хаос, тобі щонайменше дві тисячі років, і ти все ще не написав бодай однієї пристойної книги» [1]. З конкретного визначення тяжко з'ясувати ставлення автора до постмодернізму, він наче критикує його і водночас «оплакує» його промахи і недолугі незвершення як щось вельми близьке й особистісне. Пишучи цю статтю, Юрій Андрухович хотів залишитись дипломатом, не приймаючи ні сторони постмодернізму, ні його критиків, натомість дезорієнтував і заплутав

усіх, включаючи і себе самого.

Дуже цікавою є інша праця Юрія Андруховича: «Повернення літератури», у якій автор полемізує на тему постмодернізму зі своїм колегою Володимиром Єшкілевим. Ця стаття є вже значно більш емоційно стриманою та виваженою, аніж «Дезорієнтація на місцевості». Але й тут авторові дивним чином вдається водночас і критикувати постмодернізм, і захищати його. Спочатку автор наводить цілий перелік негативних якостей постмодернізму, запропонованих В.Єшкілевим, тоді доповнює їх своєю критикою, у якій називає постмодернізм безплідним, вульгаризаторським, закомплексовано-збоченським, імітативно-плагіативним (перелік схожих не дуже позитивних означень вельми довгий). Опісля цього Ю.Андрухович починає помалу захищати український постмодернізм та його вплив на сучасність, роблячи порівняння з минулими проявами літератури і показуючи таким чином, що не такий вже постмодернізм і поганий.

«Найзавзятіші критики постмодернізму, вочевидь, не усвідомлюючи того, що й самі є «постмодерністами» в силу свого розташування в теперішньому часі й тутешньому просторі, досить часто характеризують постмодернізм як «руйнівний», причому вкладають у цю характеристику виразно негативний зміст» [3]. Цікаво, чи автор усвідомлює, що пише у цій фразі і про себе. І одразу за декілька абзаців після поданої цитати, Ю.Андрухович продовжує: «То як усе ж бути з «руйнуванням» і чи в постмодернізмі справа? Можливо, йдеться про те, що література минулих епох пропонувала (а точніше нав'язувала) певну цілісну картину світу, перейняту вірою і довірою. Постмодернізм же пропонує хаос і фрагментарність, уламки колишньої цілісності, руїни (отож він швидше «руїнний», аніж «руйнівний») колишньої єдності, ним же висміяної, – і все це перейняте виключно іронічною настановою, бо нічого більше не залишається». Юрій Андрухович у конкретній статті значно більше полемізує з власними поглядами на тему постмодернізму, аніж з Володимиром Єшкілевим, з якого, по суті, і розпочиналась стаття. Проте виглядає, що автор належить саме до тої категорії критиків постмодернізму, про яких сам і писав, до таких, що не розуміють, що самі є постмодерністами. Навіть якщо, Юрій Андрухович, розуміє, то виглядає на те, що йому важко справлятися з ролями критика і письменника водночас, особливо тому, що мова йде про письменника і критика постмодернізму. Звідси і хаос та непослідовність у критичних працях на тему українського постмодернізму.

Цікаво інтерпретує діяльність Юрія Андруховича та постмодерністів з його оточення Олег Гуцуляк у своїй статті: «Лицарі престолу Святого Бьолля («Мандрований Град» української літератури)». Автор пише, що Юрій Андрухович та інші українські постмодерністи з його генерації (Юрко Покальчук, Тарас Прохасько, Іздрік) творять і живуть за гаслом «...все починати спочатку і щохвилини вигадувати для себе можливості нового початку» [2;317]. Автор пише, що таке ставлення до творчості і життя є цілком в стилі української літератури. Адже таким чином можна кожної хвилини починати все від нуля, не пам'ятати помилок і промахів минулого, не бути прив'язаним до місця, часу, національності, культури, навіть до слів, які щойно народились з-під твого пера. Юрій Андрухович постійно губиться спочатку у своїх творах, мігрує з одного місця в інше. А згодом починає робити те ж саме у реальності – мігрує зі Швеції до Австрії, з Німеччини до Польщі і так далі. Так

поводяться й інші постмодерністи. Хтось мігрує у Відень, хтось до Парижа, хтось до Невади. І всі всюди починають себе з чистого листка паперу, і почувають себе у будь-якій точці планети вільно і добре. Усі кордони розмиті, повна свобода від поглядів, критеріїв, норм і догм. Багатоманітність можливостей затуманює голову. Проте у руках сучасних українських постмодерністів така поведінка часто переростає у хаос у філософському значенні і космополітизм в ідеологічному. О. Гуцуляк пише про те, що підхід Андруховича і постмодерністів з його оточення надалі залишає Україну на битому шляху, дезорієнтує її у світовому просторі. У такому трактуванні немає у постмодернізмі ні єдиної історії, ні мови, ні часу, немає взагалі ніякої єдності. Тож не дивно, що Юрій Андрухович може хвалити і критикувати одне і те саме явище, змінювати свої погляди і думки. Просто в його розумінні це і є постмодернізм: «губити себе і віднаходити весь час на ново». На нашу думку, для України саме таке трактування постмодернізму є не надто прийнятним, адже такий постмодернізм повністю позбавлений внутрішньої прив'язаності до української культури, якоїсь національної ідентичності. Такий постмодернізм, як персонажі творів Андруховича: сьогодні у Венеції, завтра в Берліні, а післязавтра ніде.

Мабуть, власне через вище описані моделі стосунків деяких сучасних авторів та дослідників з постмодернізмом інша когорта дослідників, значно більша, вважає український постмодернізм злом, масовою культурою без правил та іделів, котру треба руйнувати і викорінювати. Для Сергія Квіта, наприклад, «ці ізми і пости» - знаки теперішнього «часу сум'яття» і мистецтво «нечистого сумління», яке несе у собі «зайвий домисел», що засмічує мову, а з нею і національне думання. Усе це руйнує українську культуру» [15;63]. Найемоційнішим обвинувачувачем постмодернізму Тетяна Гундорова вважає Олександра Ярового, котрий зрівнює постмодернізм із сталінізмом і фашизмом. Для нього це «подвійна брехня», «логіка повного шлунка», анти-Слово і анти-література» [22;7]. «Скидання хрестів у сімнадцятому, «деіконізація Шевченка і нав'язування постмодернізму» - «для мене явища одного порядку» - пише критик і бачить майбутнє нового мистецтва в тому, «щоб відновити сакральне...» [21;3]. Українському постмодернізмові закидається деморалізуюча роль, несвоєчасність. У статті «Постмодернізм і національна ідентифікація» Петро Іванишин пише про те, що в постколоніальній Україні культурна ситуація подвійно ускладнена порівняно з Заходом. У статті зазначається, що не було навіть спроби подолати тотальну маргіналізацію українців, здійснену російським комуністичним урядом, але уже почалося утвердження нових постмодерних стереотипів демоліберального зразка, що впливають майже так само нищівно. Автор критикує постмодернізм, аргументуючи свою критику тим, що на його думку, він впроваджує антинаціональні та антигуманні ідеали під гаслами гуманізму, глобалізації, космополітизму, псевдодемократії. Також Петро Іванишин пише про те, що постмодернізм вихолощує з національної свідомості та несвідомості іманентні архетипи Бога, України, Свободи. Через це руйнується національна ідентичність, що призводить до поглиблення денациональності та дегуманізації сучасного покоління.

У схожому руйнівному світлі для культури та національної ідентичності, постмодернізм бачать чимало українських дослідників. Зокрема,

Ганна Заварова стверджує: «Скільки б мені не говорили про особливості українського трансавангарду – це є мистецтво, що має корені в постмодерні, а не в українській національній культурі» [19;127]. Ігор Мойсеїв пише: «Некласична ситуація плюралістичної міжпарадигмальності вабить свободою від будь-якої заангажованості, але загрожує абсурдом, втратою сенсу життя і творчості» [19;127]. Роман Шульга зазначає, що постмодернізмом «заперечується роль мистецтва як чинника формування національної свідомості» [19;127].

Сергій Квіт стверджує, що більшість постмодерністів, зокрема українських, не цікавляться по-справжньому ні естетичними, ані національними проблемами. Автор говорить про те, що постмодернізм є демоліберальною ідеологічною течією (жорстко нетолерантного характеру) і займається переважно дискурсивним конструюванням штучних проблем. Наприклад - це «мовна спіраль» неопозитивіста Л.Вітгейнштайна, «війна цілісності» у Ж.-Ф.Лютара, «втеча від слова» у Дж.Стейнера, «фашизм мови» у Р.Барта, «смерть автора» у М.Фуко. Постмодернізм створює такі несправжні проблеми, а потім, побороюючи штучні труднощі, успішно їх вирішує. Отже, багато сучасних дослідників вважають постмодернізм для сучасної України невідповідним, недоречним, таким, що не дає відповіді на реальні питання та не вирішує актуальних проблем. Проте багато суджень є суб'єктивними та необгрунтованими. Ми уже писали, що в сучасному українському літературному просторі про постмодернізм тепер говорить кожен, тому що це «модно», а ще більш доречною і актуальною вважається його критика. Тут доречною є думка Олега Хоми: «адепти цього мисленнєвого стилю (постмодернізму - пр. авт.), не надто обтяжуючи себе вдумливим вивченням як модерної, так і постмодерної класики, прагнуть будь-що відповісти на запитання «Хто винен?» і наболілим серцем шукають коріння сучасного зла й засоби його знищити» [20].

Андрій Краснящих у своїй статті «О бедном постмодернизме замолвите слово» пише про те, що постмодернізму відводиться роль «Хоми невірною» з декількох причин. Однією з них причин є чужорідність його у слов'янській культурі (українській, російській, білоруській). Проте автор зазначає, що і реалізм був за своєю суттю «привізним», з чим же пов'язано те, що одні напрями приживаються у культурі, а інші не до кінця? Постмодернізм, за ідеєю, вписався у слов'янську практику, проте своєю екстравагантністю та мультикультуралізмом так і не зміг виробити до себе спокійного та однозначного ставлення. Варто ще також зважати на той факт, що український постмодернізм постійно намагається скинути з себе ампулу вторинності щодо західного постмодернізму і підкреслити свою особливість будь-якими методами, не завжди витриманими у рангах високого мистецтва. У такому контексті постійна настороженість критиків та дослідників щодо експериментальності та непередбачуваності українського постмодернізму є цілком зрозумілою. Ще однією причиною упередженого ставлення до постмодернізму, яке ми спостерігаємо останнім часом на телебаченні, у журналах, у газетах, є те, що слово «постмодернізм» від надмірного вживання збіднілось і затерлось, було настільки модним, що стало ніяким. Кожен називав постмодернізмом, що хотів, найчастіше те, що його найбільше шокувало або коренів чого він не розумів. Такий стан речей спричинив виникнення ефекту

вседозволеності: будь-хто творить як уміє, пише як, хоче і називає це постмодернізмом. А літератори, які так само поверхнево орієнтуються у постмодерних поняттях та концепціях, згодом це критикують.

Як бачимо, в українській пресі існує дві кардинально різні рецепції постмодернізму. Одна – це продукт творення переважно письменників-практиків постмодернізму; характерними рисами такої рецепції є плюралізм думок та суджень, полісистемність поглядів та багаторідність способів трактування будь-якого явища чи проблеми, не лишень постмодернізму. Інша рецепція – це творіння критиків та дослідників, котрі вважають себе поборниками постмодернізму і не бачать у ньому національного та конструктивно-світоглядного початку. Праці таких авторів часто бувають справедливими та доречними, такими, що могли б щось змінити і надати постмодернізму більш українського забарвлення. Але ще частіше дослідники, що «ненавидять» постмодернізм як явище в українському соціумі, підходять до питання вкрай радикально і мають на меті вибрати легший шлях, тобто знищення постмодернізму, заміну його чимось іншим, а не логічне пристосування його естетики до українських традицій. Робимо висновок, що і одній і другій рецепції бракує далекоглядності та практичного погляду на стан речей. Банальним та ідеальним водночас було б створення якоїсь третьої моделі рецепції, яка б поєднувала у собі всі позитивні та негативні риси постмодернізму, але, водночас, не була б космополітичною і позбавленою національних рис. Такій рецепції, на нашу думку, початок мало б покласти дослідження Тамари Гундорової: «Післячорнобильська бібліотека: Український літературний постмодерн». Незважаючи на те, що в основу, як на перший погляд виглядає, покладена непереконлива, міфічна гіпотеза (аналіз сучасних літературних та культурних процесів в Україні, розглядається через призму Чорнобильської трагедії), книга насправді є повноцінною розвідкою як щодо виникнення українського постмодернізму, так і своєрідною постмодерною книгою-структурою, роз'яснювачем усіх явищ та процесів українського постмодернізму. Найвагомішою цінністю даної книги є те, що авторка досліджує постмодернізм не тільки як теорію, як більшість сучасних критиків, а проводить аналіз та роз'яснення українського постмодернізму на основі дослідження постмодерних сучасних українських літературних творів та авторів. Книга крок за кроком характеризує кожен складову українського постмодернізму. А найголовніше - книга написана справді про український постмодернізм, про специфіку його існування у посттоталітарній системі. Авторка провела глибокий аналіз рецепції українського постмодернізму у сучасному світі. Вважаємо, щоб зробити таке якісне, повне та в міру заангажоване у різноманітні позитивні та негативні процеси в українській сучасній літературі дослідження авторці вдалось саме тому, що вона в знаходиться поза цими процесами. Критика її є позбавлена упередженості, не містить елементів провокаційності та спроб компрометації..

Український постмодернізм в контексті сучасного літературного дискурсу у пресі займає чільне місце, оскільки ведеться постійне переосмислення та обговорення його позитивних та переважно негативних сторін. Подекуди цьому дискурсу бракує об'єктивності та компромісу поміж «прихильниками» та «поборниками».

Специфіка національної рецепції українського постмодернізму у її

полемічності та антагонізмі, адже «прихильники» постмодернізму не бачать у ньому нічого антинаціонального, а «поборники» всякими способами намагаються приписати постмодернізму роль «тирана-антинаціоналіста».

У польській пресі, на відміну від української, рецепція постмодернізму більш широка і менш суперечлива. Якщо українські полеміки навколо постмодернізму можемо назвати «емоційними», то польські, на противагу їм, «спокійними».

Отже, тепер на конкретних прикладах зможемо самостійно переконатись, що саме відбувається у сучасній польській пресі і, зокрема, критиці і яке саме місце там відведено для постмодернізму.

Перша поява постмодернізму на теренах Польщі відбувалась шляхом невеликої кількості публікацій про початки постмодернізму в американській прозі. Польські автори друкували їх переклади і таким чином пробували ввести поняття «постмодернізму» у польську культуру та літературу. Такий спосіб, ще й у складний для історії Польщі час, виявився не дуже ефективним. Влада і саме суспільство не дуже охоче сприймали ідеї постмодернізму, проілюстровані небагатьма, вибраними перекладами з чужої літератури та культури. І саме невелике коло дослідників, що вивчали зміни у американській прозі, не вельми намагалось у роки воєнного стану пропагувати новий світогляд.

Докорінно змінилась ситуація після 1989 року, коли пішла друга хвиля постмодернізму і виникла велика потреба у його теорії. Можливо, через власне її запізнення та стримування польські дослідники один поперед іншого почали видавати статті на тему постмодернізму. І тут власне виникає наступне запитання. Про що саме були ці публікації? Про який постмодернізм? У якому контексті? У Кшиштофа Уніловського знаходимо думку: «До цього часу історія польських дискусій навколо постмодернізму – це, майже без винятків, історія рецепції світових дискусій. Читача такий стан речей може наштовхнути на думку, що мова тут йде про проблематику, звичайно, важливу, але тільки для західної культури і свідомості» [33]. Не погодитись з дослідником важко. Багато статей у польських виданнях – це справді аналіз теорії постмодернізму на Заході або ж рецензії на публікації іноземних критиків постмодернізму, безкінечне полемізування та дискутування з ними без належної проєкції на польські реалії. Особливо така рецепція постмодернізму спостерігається у польській пресі наступних декілька років опісля другої сплеску постмодернізму у Польщі. Пояснення такої слабкої заангажованості польських авторів у проблематику польського постмодернізму надає В. Болецький: «Якщо основою для праць західних полоністів є багаточисленні книги, статті чи дискусії, що є дотичними до різних вимірів появи постмодернізму у культурі, то історик чи критик польської літератури є позбавленим цієї елементарної основи» [24;9]. Тобто, іншими словами, для критика, що перебуває у польському культурному середовищі чи соціумі і володіє лише частковими, фрагментарними знаннями про постмодернізм з французької філософії, американської культури чи німецького театру, тяжким завданням є відповідати на запитання, що стосуються постмодернізму у польській літературі.

Отже, очевидно, що спочатку важко було спіткати у польській пресі матеріали, котрі були б дотичними до спроб проєктування світової теорії постмодернізму на польську площину, адже польські дослідники самі щойно

почали ознайомлення зі світовою теорією, а допоки не було на що опиратись в польському контексті, то рецепція постмодернізму у польській пресі справді виглядала, наче суцільне відлуння західної парадигми постмодернізму. Науковці осмислювали постмодернізм Заходу, тому що він був уже до цього приготованим, надавався до аналізу й обговорення. А польський ще тільки набирив обрисів цілісного явища, котре можна і треба аналізувати. Отже, вище описану рецепцію постмодернізму, першу, яка виникла у польській пресі, ми можемо назвати прозахідною, адже вона містить у собі переклади західних теорій постмодернізму та полеміки з іноземними авторами.

Ситуація докорінно перекаваліфікувалась у більш польський контекст, коли почали з'являтися цілі книги-дослідження про постмодернізм компетентних польських авторів. Достатньо потужний резонанс у пресі викликала книга Ричарда Ніча «Текстовий світ. Постструктуралізм і знання про літературу», що вийшла у 1991 році. Праця є серйозною розвідкою з філософії постструктуралізму у контексті літератури. Стефан Моравський пише, що конкретний витвір є безперечно книгою майстра.

У 1992 році виходить книга Б. Барана під простою назвою «Постмодернізм», яка також одразу знаходить резонанс у польській пресі. Польські критики назвали книгу «першою у Польщі повноцінною монографією з постмодернізму».

З 1995 по 1996 рік Гжегош Дзямський видає аж чотири книги на тему світового постмодернізму, дві з них: «Авангард після авангарду» (1995), «Постмодернізм з погляду критики сучасної естетики» (1996) – власного авторства та інші дві під редакцією автора: «Авангард з перспективи постмодернізму» (1996), «Від авангарду до постмодернізму» (1996).

У 1997 році з під пера Кшиштофа Уніловського виходить книга «Польська проза інноваційна з перспективи постмодернізму. Від Гомбровича до найновіших творів».

Усі вище описані праці уже однією своєю наявністю змінили атмосферу в обговоренні в польській пресі питань постмодернізму. Адже тепер польські публіцисти та автори мали «польський» матеріал, до якого апелювати у своїх дискусіях та рецензіях було значно приємніше та корисніше, ніж до західних зразків, котрі встигли уже всім набриднути.

В одному з видань, з яких якраз почалась ціла серія обговорень та рецензій на польській лектурі з постмодернізму, а саме у журналі «Twórczość» (Творчість), читаємо думку Андрія Шахая про швидкі зміни: «Почалось. Ринула лавина текстів про постмодернізм. Ще кілька місяців тому я нарікав на лінивий перебіг рецепції цього культурного і філософського типу у Польщі. Тим часом ситуація досить раптово почала змінюватись...» [30;113].

Отже, замість рецензій та обговорень на статті авторства закордонних дослідників постмодернізму типу Стенлі Росена, Антоніо Бланша, Ніколаса Зурбругга у періодичних виданнях, таких як «Twórczość», «Kultura Współczesna» почали вестись полеміки щодо теоретичних праць на тему постмодернізму польських авторів.

Яку ж цього разу рецепцію викликав «польський матеріал»? Якою саме була ця рецепція, умовно можемо назвати її другою, бо перша, як пригадуємо, була рецепція у пресі перекладів та полемік з закордонними авторами. Чи мала ця рецепція якісь національні польські риси, окрім того, що була польською за

формою, тобто авторством, і обговорювала дослідження польських авторів, а якою ж вона була за змістом? Зміст знаходимо в об'єкті обговорення, а саме, хоч розглядались у пресі книги польських авторів, проте більшість з них знову не були написаними про польський постмодернізм. Ричард Нич у «Текстовому світі» обговорює світові проблеми постструктуралістичної філософії, лиш іноді зачіпаючи польський контекст. Б. Баран у своєму «Постмодернізмі» «сипле» західними термінами, переінакшеними на польський лад, і, як пише А. Шахай: «скоріше множить стежки, аніж вказує шлях...» [30;114]. Його праця також апелює до західної філософії постмодерну. Книги Гжегоша Дзямського в основному акцентують увагу на кризі сучасної світової естетики. Єдина книга, котра, мабуть, вперше змогла викликати воістину національну рецепцію польського постмодернізму у пресі, це праця К. Уніловського «Польська проза інноваційна з перспективи постмодернізму. Від Гомбровича до найновіших творів». Роберт Осташевський дає таку характеристику роботі, проведеної дослідником: «К. Уніловський переконливо, а при цьому – що важливо – об'єктивно писав про постмодернізм у найновішій польській прозі, дав дефініцію цьому явищу, робив перші примірки до створення чогось на кшталт канону рідної постмодерної прози» [29;119].

Підведемо підсумки: опісля об'ємної кількості статей іноземних авторів про теорію і практику постмодернізму, котрі публікувались, як переклади у польській пресі, а також після великої кількості рецензій на них, польські дослідники почали невдовзі самі працювати над теорією постмодернізму, розробляючи цілу низку серйозних праць. Проте більша половина таких досліджень також виявилась заангажованою у тематиці світових проблем постмодернізму. Відповідно дискусії, які виникли навколо них у польській пресі, зокрема таких виданнях, як «*Twórczość*» та «*Kultura Współczesna*», вкотре потонули у безкінечних обговореннях постмодерної естетики та філософії західного суспільства. Лишень невелика частина теоретичних розробок апелювала до народження польської свідомості у постмодернізмі. Отже цю рецепцію постмодернізму у польській пресі, ми можемо назвати польською лише за „формою”, але не за „змістом” (публікації та праці, створені вже безпосередньо польськими авторами, але все ще про західний постмодернізм).

Найкращими та найцікавішими прикладами польської літературної критики, що почала з'являтися паралельно з серйозними дослідженнями польського постмодернізму та їх обговореннями у польській пресі, є менші за розміром та претензійністю, але часто влучніші і корисніші за значенням публікації польських авторів, котрі не цурались польської конкретики постмодернізму. Мова йде про статті, котрі аналізують досить детально суть власне польського постмодернізму, особливості його виникнення і функціонування, взаємодію з іншими стилями та світоглядами. Важливим є зазначити, що ось ця третя група матеріалів за чисельністю, мабуть, є найменшою у польських періодичних виданнях, але для нашого дослідження найважливішою, тому що публікації цього типу найглибше проникають у національну специфіку постмодернізму, ілюструють її прикладами з художньої практики польського постмодернізму й аналізують його, зачіпаючи і історичні та політичні особливості польської культури. Також на прикладі таких публікацій можна проаналізувати, як деякі думки авторів перегукуються та дублюються, а деякі знаходяться у постійній контраверсії і полеміці. Отже,

тепер зробимо спробу проаналізувати статті польських найвизначніших критиків та теоретиків постмодернізму, наприклад таких, як В. Болецький, К. Уніловський, Г. Воловец та інших.

Почнемо з концепції, чи то пак стратегії аналізу розгляду польського постмодернізму, котру, по суті, започаткував В. Болецький, зокрема, такими працями, як «Полювання на польських постмодерністів» та «Постмодернізація модернізму». Суть концепції у тому, що автор вважає польську постмодерну літературу «постмодерною тільки за формою», але абсолютно «антипостмодерною за змістом», і наводить цілий перелік тверджень, котрі мають це довести. Перш за все, дослідник пише, що у постмодернізмі править культ штучності, а польською літературою керує автентичність. Наступним аргументом виступає пропагування постмодернізмом гедоністичного способу життя одним днем, в той час, коли польська література робить з минулого «ідола» і задумується над майбутнім. Таких прикладів автор наводить цілу низку, найголовнішими з них є віра польської літератури у можливість створення чогось нового, також її апеляція до історизму, трагізму, роблення навіть зі стереотипів цінностей, культивування елітарної культури. У той час, як, на думку дослідника, постмодернізм є апологетом вторинності та повторень, він іронізує над історією, не посідає ані цінностей, ані стереотипів і пропагує популярну культуру. Отже, постмодерністами, на думку автора, є тільки поверхневі прояви польської літератури, такі, як форма, і то тільки «на перший погляд». Дослідник пише: «Риси постмодернізму чи постмодерну визначаються не фабулярно-композиційно-нараційними модуляціями поетики, а визначеннями перемін західної цивілізації.» [24;20]. Тепер можемо пригадати думку автора, яку ми використовували у дослідженні генези польського постмодернізму про те, що «постмодернізм є нерозривно пов'язаний з постіндустріальним капіталізмом, котрий ще не скоро завітає над Віслу» [24;22]. А отже, для дослідника наявність постмодернізму у польських текстових стратегіях майже анулюється відсутністю постмодернізму у самому змісті літератури. Автор дає пораду іншим історикам літератури, які будуть «шукати» постмодернізм у польській літературі. Він пропонує їм наново прочитати й упорядкувати твори польської літератури ХХ століття або шукати постмодернізм у сучасній літературі, наприклад, у письменників, сконцентрованих навколо журналу «brulion». «А ще краще - перш за все виглядати нових прізвищ і назв», - пише В. Болецький. З концепцію польського постмодернізму Болецького досить співзвучно лунає думка К. Бартошинського: «Деякі польські тексти останніх десятиліть надаються до опису, вживаючи терміни певної літературної течії, елементи якої є аналогічними щодо складників широкої групи рис, що складають постмодернізм. Течію цю можна назвати за Ничем – силвізмом, креаціонізмом, можна якось по-іншому. Не можна, однак, її визначати як постмодернізм, зважаючи як на обширність, так і на недоречність такого окреслення в контексті традиційної термінології історії польської літератури» [23;54].

Розглянемо зовсім іншу візію польського постмодернізму у початковому «виконанні» З. Лапінського. Автор дотримується думки, що подібні мистецькі структури можуть виступати у зовсім неподібних поміж собою соціополітичних умовах, і хоча «на перший погляд ніяких схожостей», але спроби перенесення на польський ґрунт чужої до цього часу категорії (мова

йде про західний постмодернізм) він вважає повністю нормальними і доречними. «Без притягнення реальності до готових формул і схем можна зіставити певні події і в Польщі, і на Заході, завдячуючи не тільки поверхневим, формальним, але й функціональним схожостям. Починаючи від другої половини 50-их років, у Польщі витворилась ситуація, що сприяла тому, що зараз часто називають «постмодерною аурую» [27;78].

Лапінський, на відміну від Болецького дотримується думки, що велика частина польської літератури є постмодерною не тільки за формою, але й за змістом. Будучи реакцією на догматизм Сталіна, клімат антидогматизму і агностицизму, іронія, відчуття релятивізму, свідомість випадковості світу – це головні визначники світогляду польської літератури, яку за цими всіма характеристиками інакше, як постмодерною, і не назвеш. Лапінському втворює М. Домбровський: «Впровадження до культурної свідомості категорії постмодернізму, ще й зі всіма її значеннями, є і буде тяжкою справою. Одночасно, здається воно просто обов'язковим, тому що на позначення усіх цих різномірних дій в сучасному мистецтві, що мають характер колажу, палімпсесту, збірки цитат, пастішу чи пародії – терміну більш універсального власне нема. [...] Я думаю, що Польща має всі підстави, щоб гідно вписатись в ці власне традиції» [26;25].

Вважаємо за потрібне згадати, що два протилежні умовиводи щодо польського постмодернізму Болецького і Лапінського починались з одних і тих самих коренів. А саме, і один, й інший дослідники першопочатково трактують постмодернізм як «ментальну ситуацію», «цивілізаційний діагноз», але остаточно приходять до зовсім різних висновків. До речі, їхні праці навіть були надрукованими в одному номері часопису «Teksty drugie», присвяченому постмодернізму.

Закінчимо, на наш погляд, найбільш «м'якою» та лояльною візією як і всієї сучасної літературної критики, так і постмодернізму у ній зокрема.

Ми уже згадували Кшиштофа Уніловського в контексті його думок на тему виникнення постмодернізму у Польщі, а також у контексті здійснених ним перших ґрунтовних студій над польською постмодерною літературою. Чим же конкретний автор заслуговує на окремих розгляд його власної рецепції постмодернізму? На це запитання вичерпну відповідь знаходимо у Г. Воловца: «У суперечці навколо евентуальної повоєнної польської літератури Уніловський займає окрему позицію, яка дозволяє йому бути на відстані від обидвох, заангажованих в суперечці опцій – як і тої, що вважає постмодернізм явищем, давно і широко у нас присутнім(тільки до цього часу не так названим), так і тої, яка трактує постмодернізм, як явище, котре неможливо спроектувати на польські культурні умови» [35;22]. Своїм відстороненим і саме тому найбільш об'єктивним поглядом на польський постмодернізм, автор вплинув на середовище письменників та критиків літературного видання «Fa-art», редактором якого він, до речі, є. Автори часопису вже багато років поглиблюють своїми дослідженнями поняття постмодернізму, відкривають його кожного разу по-новому, у той час, коли для багатьох інших літературних критиків постмодернізм залишається лише «одноразовим» поняттям, елегантним синонімом графоманії.

У діяльності критиків, сконцентрованих довкола «Fa-artu», спостерігається чітка мета упорядкувати хаотичні і «засмічені» дебати довкола

польського постмодернізму. Під керівництвом Уніловського автори видання намагаються очистити ці дебати від стереотипів і безсенсовності, від есього того, що попередній редактор журналу К. Кедер у одній зі своїх статей називав «постмодернізмом для убогих».

Постмодернізм у трактуванні авторів «Fa-artu» є чимось значно більшим, аніж естетичною формою чи специфічним трактуванням текстових практик, таких, наприклад, як пастіш чи пародія. К. Уніловський пише, що явище постмодернізму варто сприймати цілісно, що не можна вихоплювати з постмодернізму якісь частинки і застосовувати їх у творах, не розуміючи, звідки вони взялись, не знаючи глибше суті та теорії постмодернізму.

Для візії постмодернізму, яку презентують представники «Fa-artu» і Уніловський зокрема, чужим є погляд, якого дотримуються як і противники постмодернізму, так і постмодерністські екстремісти - а саме, що постмодернізм несе у собі культурне вираження сучасного духовного нігілізму. Такому постмодерністській авторів намагаються протиставити «постмодернізм у лагіднішій версії» - «постмодернізм з людським обличчям». Уніловський пише: «Проза, яку я маю на увазі – (наприклад книги Ліпкі, Гоерке, Гретковської), є далекою від металітературних екстравагантностей, вона дбає про те, щоб у міру використовувались моменти, що асоціюються з постмодерністичною поетикою. Але найважливішим є те, що в теперішній свідомості постмодернізм функціонує як сучасна версія нігілізму, то власне «людське обличчя» асоціюється зі старанням вказувати на цінності, які не можуть і не повинні бути підданими сумнівам. Які це саме цінності - це вже справа індивідуального вибору конкретних письменників» [31;59]. Уніловський надає великого значення не тільки постмодернізму, який відкривався протягом останніх років, зокрема і на сторінках «Fa-artu», але й шукає там, де всі інші дослідники не помітили постмодерних проявів, а саме у творчості польських письменників минулого, (наприклад, певних представників літературної школи Г. Берези, сконцентрованої навколо журналу «Twórczość»).

К. Уніловський не приписує постмодернізму у польській літературі більшого успіху, аніж він на це заслуговує. Автор погоджується, що сьогочасні мистецькі дії постмодернізму не є аж надто визначними. Проте дослідник різко висловлюється про тих, хто бачить у польському постмодернізмі тільки претекст до написання ще одної низькопробної статті на «постмодерну» тематику.

Усі три, вище описані парадигми рецепції польського постмодернізму є зовсім різними, проте досить мирно співіснують поміж собою. І хоча тільки остання, польська рецепція постмодернізму, по суті, найбільше займається вивченням специфіки власне польського постмодернізму, автори, що її творять, не нападають з гнівними памфлетами на дослідників, котрі мало переймаються пошуками національного, істинно польського у постмодернізмі. Дискусії, котрі ми мали можливість простежити усередині кожної з цих рецепцій, майже завжди обертаються довкола суджень авторів, їхніх поглядів, а не довкола особистостей дослідників. В українському ж варіанті обговорень постмодернізму дуже багато залежить від того, «хто сказав», а не «що сказав».

Отже, рецепції постмодернізму у певних моментах є дуже подібними в українській та польській пресі. А саме з тієї позиції, що в кожній із них можемо спостерігати зацікавлення історичним минулим, що породило постмодернізм.

Тільки в кожній з рецептивних моделей це зацікавлення характеризується дещо різним перебігом та аргументаційною базою.

Зокрема, у своїх публікаціях польські автори більше опираються на думки західних авторитетів і вступають у полеміки з ними. Український же сучасний літературно-критичний простір наскрізь пронизаний полемікою поміж українськими дослідниками.

Найбільш відмінною рисою поміж обома національними варіантами рецепцій є оцінювально-ціннісний характер сприйняття постмодернізму. В українській пресі знаходимо значно більше публікацій, котрі оцінюють український постмодернізм як негативне явище. У польській же, натомість, спостерігаємо більш нейтральне, «м'яке» ставлення як до негативних, так і до позитивних рис постмодернізму.

Список використаної літератури

1. Андрухович Ю. Дезорієнтація на місцевості. Час і місце [Електронний ресурс] / Ю. Андрухович; Український центр. – 2003. - [Цит. 2009, 4 квітня]. - Режим доступу <http://www.ukrcenter.com/library/read.asp?id=684&read=true>
2. Андрухович Ю. Перверзія / Ю. Андрухович // Перверзія. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1997. - С. 317– 320.
3. Андрухович Ю. Повернення літератури [Електронний ресурс] / Ю. Андрухович; І. – 2002. - [Цит. 2009, 7 квітня]. – Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/ji-library/pleroma/andr-pl.htm>
4. Баган О. У лабіринті постмодернізму / О. Баган, З. Гузар // Українські проблеми. – 1999. – Ч.1. – С. 5–8.
5. Баран Є. Літературна ситуація 1990-го: час езуїтів / Є. Баран // Слово і час. – 1999. – № 3. – С. 56–60.
6. Болецький В. Лови на постмодерністів / В. Болецький // Критика. – липень/серпень 2001. – № 7-8 (45-46). – С. 8–13.
7. Грабович Г. Питання кризи й перелому в самоусвідомленні української літератури / Г. Грабович // До історії української літератури : Дослідження, есе, полеміка. – Київ, 1997. – С. 45.
8. Грабовський С. Постмодерний дискурс і кризове буття людини / С. Грабовський // І. – 2002. – № 26. – С. 8–30.
9. Гундорова Т. Український літературний постмодерн / Т. Гундорова. — К.: Критика, 2005. – С. 250 - 263.
10. Гундорова Т. Дискурсія раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація / Т. Гундорова. – Львів: Літопис, 1997. – С.270-297.
11. Гуцуляк О. Лицарі престолу Святого Бьоля [Електронний ресурс] / О. Гуцуляк; Самиздат. – 2006. - [Цит. 2009, 7 квітня]. – Режим доступу : http://zhurnal.lib.ru/g/guculjak_o_b/kurs04.shtml
12. Іванишин П. Постмодернізм і національно-духовна ідентифікація / П. Іванишин // Українські проблеми. – 1999.– № 1–2.– С. 123–130.
13. Ільницький О. Трансплантація постмодернізму: сумніви одного читача / О. Ільницький // Сучасність. – 1995. - №10. – С. 111–115.
14. Квіт С. Основи герменевтики / С. Квіт //– К., 1998.– С. 65- 66.

15. Квіт С. У межах, поза межами й на межі / С. Квіт // Слово і час – 1999. – №3. – С 63–64.
16. Краснящих А. О бедном постмодернизме замолвите слово [Електронний ресурс] / А. Краснящих; Русский журнал. – 2005. - [Цит. 2009, 7 квітня]. – Режим доступу: http://www.russ.ru/krug_chteniya/o_bednom_postmodernizme_zamolvite_slovo
17. Національна Спілка письменників. Хто реалізує заклик не ходити по газонах людської душі? [Електронний ресурс] / Національна Спілка письменників України. – 2007. - [Цит. 2009, 24 квітня]. – Режим доступу : // http://nsru.org.ua/read_event/25.
18. Поліщук Я. Випробування постмодернізмом / Я. Поліщук // Критика. – березень 2002. – № 3 (53). –С. 28-30.
19. Українське мистецтво в контексті сучасної культури: монолог чи діалог? Круглий стіл філософів і мистецтвознавців // Філософська і соціологічна думка. – 1993. – № 9-10. – С.96–105.
20. Хома О. Сон розуму в сутінках освіти [Електронний ресурс] / О. Хома // – Критика. – 2004. - [Цит. 2009, 25 квітня]. - Режим доступу : <http://krytyka.kiev.ua/showissue.php3?id>
21. Яровий О. Лист самому собі. 19 квітня 2001 року / О. Яровий // Літературна Україна. - № 15(4912). – С.2-5.
22. Яровий О. Скажу як є / О. Яровий // Літературна Україна. – 1 березня 2001(4905), №8.- С.4-7.
23. Bartoszyński K. Postmodernizm a sprawa polska / K. Bartoszyński // Teksty drugie. – 1993. – № 1. – S. 36-54.
24. Bolecki W. Polowanie na postmodernistów (w Polsce) / W. Bolecki // Teksty drugie. -1993. – № 1. – S. 7-24.
25. Bolecki W. Postmodernizowanie modernizmu / W. Bolecki // Teksty drugie. -1997. – № 1/29(43/44). – S. 31-45.
26. Dąbrowski M. Postmodernistyczne akcenty w kulturze polskiej / M. Dąbrowski // Przegląd Humanistyczny. – 1994. – z 4. –S. 23-33.
27. Łapinski Z. Postmodernizm – co to i po co? / Z. Łapinski // Teksty drugie. – 1993. – № 1. – S 74-86.
28. Nasiłowska A. Lem i rozmyty postmodernizm w Polsce [Електронний ресурс] / А. Nasiłowska; Odra. - [Цит. 2009, 25 квітня]. - Режим доступу: <http://odra.okis.pl/article.php/766>
29. Ostaszewski R. Nie taki postmodernizm obcy, jak go malują / R. Ostaszewski // Twórczość. – czerwiec 2001. – №6(667).- S. 119-122.
30. Szahaj A. Nieznośna lekkość postmodernizmu / A. Szahaj // Twórczość. – 1992. – № 9-12.- S. 113-115.
31. Uniłowski K. Jak ktos kocha to i opowiada / K. Uniiowski // Fa-art. - 1994. – № 4. – S.56- 59.
32. Uniłowski K. Postmodernizm, poloniści I proza polska / K. Uniiowski // Fa-art. – 1994. – № 4. S.4-14.
33. Uniłowski K. Postmodernistyczny kanon [Електронний ресурс] / К. Uniiowski; Опока. - [Цит. 2009, 25 квітня]. – Режим доступу: http://www.opoka.org.pl/biblioteka/IC/rec_kanon_postmodern.html
34. Uniłowski K. Poza zasadą autonomii. / K. Uniiowski // Fa-art.- 2006. – №3(65). – S.2-11.

35. Wołowiec G. Recepcja postmodernizmu w polskiej krytyce i publicystyce literackiej. Wstępne rozpoznanie / G. Wołowiec // Kultura Współczesna. – 1996. – № 3-4. – S. 11-25

RECEPTION OF POSTMODERNISM IN UKRAINE AND POLAND. COMMON AND DISTINCTIVE.

Daria Popil

*Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky str. 49, 79044, Lviv, Ukraine*

The article examines and compares the reception of Ukrainian and Polish presses postmodernism in each country. Zaksentovano attention to local specifics and features two receptions.

Keywords: postmodernism, reception, press

КРУГЛОСУТОЧНО ПОСТМОДЕРНИЗМА В УКРАИНЕ И ПОЛЬШЕ. ОБЩЕЕ И ОТЛИЧНОЕ.

Дарья Попиль

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Генерала Чупринки, 49, 79000, г. Львов, Украина*

В статье рассмотрены и сравнительно рецепции украинского и польского постмодернизма в прессах каждой из стран. Акцентировано внимание на национальной специфике и особенностях обеих рецепций.

Ключевые слова: постмодернизм, рецепция, пресса

*Стаття надіслана до редколегії 23.12.11
Прийнята до друку 10.01.12*